

Professionalisering, permanente educatie en postacademisch onderwijs

Dat predikanten en geestelijk verzorgers levenslang moeten blijven leren is in principe niet nieuw. Ze moeten tegenwoordig echter kunnen aantonen dat ze dat doen door postacademische cursussen te volgen en studiepunten te verzamelen. De opzet van de Permanente Educatie van de Protestantse Kerk in Nederland kan model staan voor deze ontwikkeling. Wat ligt hieraan ten grondslag, hoe zijn de ervaringen tot nu toe en voor welke uitdagingen staan we?

Levenslang leren is een trend die we in alle beroepen kunnen waarnemen. Kennis verouderd snel en de maatschappelijke en technische ontwikkelingen vereisen dat we blijven. Het valt daarbij op dat de nadruk momenteel meer is komen te liggen op de persoon van de lerende, dan op de nieuwe stof die deze zich eigen dient te maken. De attitude van de professional is centraal komen te staan. Aandacht voor coaching en supervisie weerspiegelen deze ontwikkeling. Predikanten en geestelijk verzorgers hebben hier ook mee te maken. Hun positie, hun rollen en taken, de manier waarop ze door hun 'publiek' worden ervaren – het is allemaal diffuus geworden. Daardoor is hun eigen zelfverstaan ook onder druk komen te staan. Zowel binnen als buiten Nederland kun je daarom horen dat het bij de permanente educatie (PE) van predikanten om meer gaat dan

om vakmatig bijblijven. Het gaat tevens om het voeden van de eigen spiritualiteit. De persoon van de pastor is, als drager van het werk, overal scherper in vizier gekomen.

Mondiale context

De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) heeft deze ontwikkelingen onderkend en de PE in het leven geroepen, zodat het niet slechts aan de verantwoordelijkheid van de individuele predikant overgelaten wordt hoe deze omgaat met de uitdagingen waar hij of zij voor gesteld wordt. De PE is in de huidige organisatorische vorm op 1 september 2012 ingegaan, maar in feite is deze een voortzetting van ouder beleid. Wat al zo'n veertig jaren de Verplichte Nascholing voor beginnende predikanten heette is nu omgedoopt in Primaire Nascholing Predikanten (omdat de hele PE verplicht is). Deze cursus ►

van 7 x 3 dagen volgt men wanneer men één à twee jaar predikant is. Vervolgens kende men in de PKN al jaren de gewoonte van een studieverlof van drie maanden per vijf jaar. Bovendien gaf de bepaling in de kerkorde, dat de kerkenraden erop moesten toezien dat hun predikanten zouden blijven studeren, de noodzaak van voortgaande studie helder aan. Zeker vijftien jaar geleden lagen er al plannen klaar om het studieverlof van drie maanden voor de hele beroepsgroep meer vorm te geven. De ervaring was namelijk dat slechts een derde van de predikanten er gebruik van maakte. Velen wilden hun gemeente niet 'in de steek laten', anderen wisten niet goed raad met zo'n lange lege agenda. Daarnaast wilde de kerk aan haar predikanten meer perspectief op persoonlijke en ambtelijke ontwikkeling bieden en daar meer handvatten voor geven.

Andere kerkgenootschappen zijn ook het pad van de permanente educatie opgegaan, zij het vaak minder geformaliseerd. Te noemen vallen bijvoorbeeld de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken, de Remonstrantse Broederschap en de Doopsgezinden. LUCE, Centrum voor Religieuze Communicatie van de Universiteit van Tilburg, verzorgt het postacademisch onderwijs voor voornamelijk rooms-katholieke pastores.

Niet slechts in Nederland echter, ook internationaal staat *lifelong learning* sterk in de belangstelling. We kunnen voorbeelden noemen uit Europa, Zuid-Afrika (Dutch Reformed Church,

Uniting Reformed Church), Zuid- en Noord-Amerika (diverse denominaties) en Azië. Zelf heb ik in augustus 2013 een conferentie van protestantse kerken en universiteiten in Indonesië meegemaakt. Het viel mij op hoezeer men unaniem het belang van permanente educatie benadrukte, hoeveel er informeel al gebeurde en hoe veel gewicht men hechtte aan de spiritualiteit van de pastor. Uiteraard bleken hier het

***Zal deze professionaliseringsslag
er inderdaad aan bijdragen
dat het esprit de corps toeneemt?***

fondsenprobleem, grote afstanden, de hoeveelheid van verschillende synodes en de verhouding

van universiteit en kerken een grote uitdaging te vormen. De PE van de PKN past, kortom, in een internationale trend, maar is hierin niet slechts volger, maar beslist ook stimulator.

Perspectief van professionaliteit

PE is belangrijk, maar is ze daarmee ook noodzakelijk? De sterkere term wordt gebruikt, omdat het vanuit het oogpunt van professionaliteit onmogelijk is om hier vrijblijvend te spreken. De vraag is of men niet net zo goed alléén kan studeren en zo de theologische professionaliteit kan versterken. Tot op zekere hoogte is dit zeker waar, maar de PE komt ook voort uit de wens om de verantwoordelijkheden die de predikanten hebben als gezamenlijke verantwoordelijkheden te zien en de uitdagingen vanuit een gedeelde spiritualiteit aan te vatten. Die kunnen per definitie niet in de eigen studeerkamer alleen worden opgebouwd. De professionaliteit van de theoloog is hier die van de predikant, dat is de ambtsdrager, die beroepshalve werkzaam is in het pastoraat, in de verkondiging, in de educatie, in het leiding geven aan een vrijwil-

< *Klok op het terrein van Seminarie Hydepark,
Doorn*

ligersorganisatie en in het representeren van de kerk naar buiten toe. Zij/hij heeft in de eigen persoon een bovenpersoonlijke taak, die gericht is op de gemeente en de kerk als geheel. De PKN vraagt van haar predikanten dat zij zichzelf hieraan committeren.

We kunnen de term ‘professional’ nog wat verder invullen. Wat zijn enkele kenmerken van deze persoon in een kerkelijke context en hoe spelen cursussen van de PThU daarop in? Hij/zij:

- kan beschikken over de voor het beroep noodzakelijke competenties (vergelijk het competentieprofiel PThU op www.pthu.nl onder: PAO/Cursusaanbod 2014-2015) – hier komen de theologische knowhow en de hermeneutische reflectie in beeld;
- heeft actuele kennis van en inzicht in voor het (kerkelijk) werk relevante zaken – er worden theologische upgradingscursussen aangeboden;
- is in staat om zelf een situatie te definiëren en geen standaardantwoorden te geven, maar creatief om te gaan met nieuwe situaties – hier oefent men in het ‘lezen’ van situaties, dus hermeneutiek in de brede zin van het woord;
- is in staat om zichzelf aan te sturen, want men is een *reflective practitioner*, die op reflectieve wijze het werk zelfstandig kan verrichten – hier is een plek voor cursussen die mikken op de versterking van de reflectieve competentie;
- is bereid en in staat om verantwoording af te leggen van het eigen gedrag, zowel in de eigen gemeente als in de kring van collega’s – denk aan cursussen waarin men eigen werk ter bespreking inbrengt;
- is bereid en in staat om zich als ambtsdrager van de kerk te zien en te gedragen met de

implicatie van een gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheid voor het geheel van de gemeente en de kerk, die noopt tot gezamenlijke reflectie op het eigen denken en handelen – zie in feite alle theologische cursussen;

- is in staat om de relatie met een ander niet ten bate van zichzelf, maar ten bate van die ander te hanteren en daarbij zichzelf vanuit een dubbel perspectief te zien, namelijk als privépersoon en als beroepspersoon – denk bijvoorbeeld aan een specialisatie als de Klinische Pastorale Vorming (KPV).

Dit korte rijtje laat voldoende zien dat PE betrekking heeft op de wijze waarop de predikant zich verhoudt tot zichzelf, tot de anderen (collega’s en gemeenten) en tot God, die de bron en het doel van alles is.

Landschap in ontwikkeling

We stuiten in de nieuwe situatie op welwillendheid, enthousiasme, bezorgdheid en op irritatie. Er gaat gelukkig veel goed. Toch ga ik eerst in op de irritatie, vanuit het principe ‘storingen hebben voorrang’ (Ruth Cohn). Er kwam irritatie bij sommige predikanten op, omdat hun vrijheid vergeleken met vroeger is ingeperkt. Zij dienen nu inzicht te geven in wat ze willen gaan doen met hun studietijd door een persoonlijk leerplan op te stellen dat vijf jaar geldig is. Hierover moeten ze van tevoren overleggen met hun kerkenraad en ze moeten het ter (marginale) goedkeuring voorleggen aan het breed moderamen van de classis. Door middel van het aanleggen van een portfolio en registratie van studiepunten dient men later verantwoording af te leggen. Een deel van de predikanten ervaart dit als betuttelend. Men

is gewend zelfverantwoordelijk te opereren en dit voelt als controle. Vanuit het oogpunt van professionaliteit is het echter logisch dat de kerk dit vraagt. Iedereen die in een organisatie werkt kent het uit eigen ervaring. Het gaat in principe niet om wantrouwen, maar om professionele transparantie, om het vermogen uit te leggen wat de relevantie van je (ambtelijk) handelen is. Wellicht is het nu gewoon een kwestie van gewenning en slijt dit gevoel snel. Het wel eens genoemde argument dat de vrijheid van het ambt in geding zou zijn, heeft het overigens niet gehouden, omdat die vrijheid niet de vrijheid van de ambtsdrager betreft, maar die van het Woord, dat door een mens in het ambt gesproken wordt.

Een volgend discutabel element is de positie van de PThU in de PE van de PKN. De PKN heeft de PThU immers aangewezen om in ieder geval een derde van de PE te verzorgen, het zogenaamde Aangestuurde Deel, ter grootte van 6,5 ECTS = $6,5 \times 28 = 182$ studie-uren, dus ca. 4,5 week. Deze positie heeft zowel voor- als nadelen. Het voordeel is dat de constructie eenvoudig is. Aangezien de PKN dit deel van de PE van de predikanten geheel betaalt, is het financieel helder dat men met slechts één instituut te maken heeft. De PThU is ook de aangewezen instelling voor de opleiding van predikanten in de PKN, dus een hechte relatie is er toch al. In dit aangestuurde deel gaat het bovendien primair om het op peil houden van de theologische vakkennis en dat past een geaccrediteerde universiteit. De speciale positie kent echter ook nadelen. Wellicht de belangrijkste is gevoelsmatig, omdat predikanten het soms als gedwongen winkelen ervaren. Dit kan zich vertalen in

cynisme en wantrouwen: ‘Het is alleen maar zo geregeld om mensen van de PThU aan het werk te houden.’ Daar zit een kern van waarheid in, want de PThU moet natuurlijk mensen in dienst hebben die de afspraken met de PKN kunnen realiseren. Over inhoud en kwaliteit van de cursussen zegt dit echter niets. Ik zie bij mijn collega’s juist dat men zich bijzonder inzet. Dat is ook terug te zien in evaluaties, want verreweg het grootste deel van de cursussen scoort ‘goed’ tot ‘zeer goed’.

Waar stuiten we verder op? Een praktisch probleem is de afstemming van de leerbehoefte van de predikant en het cursusaanbod van de PThU. Enerzijds is het voor predikanten niet altijd duidelijk dat alle cursussen ook van belang zijn voor hun dagelijks werk. Anderzijds kampen zij soms met andere problemen. Zo blijkt het schrijven van een persoonlijk leerplan nog niet zo eenvoudig te zijn. Velen lopen achter en hebben het nog niet klaar. Vervolgens zoeken zij cursussen die passen bij hun leerplan. Lang niet altijd zullen zij die echter vinden in het actuele aanbod van de PThU. Maar ook elders zal dat vaak niet het geval zijn. Bovendien weten zij niet of er misschien over twee jaar een cursus aangeboden zal worden die dan wel in hun behoefte zal voorzien. Ze kunnen daarop gokken, maar ze kunnen ook hun leerplan bijstellen en afgaan op het aanbod dat er wél is. Maar dan nog, hoe weten ze of een cursus die ze nu wel willen, maar niet kunnen volgen volgend jaar opnieuw aangeboden wordt? Bovendien kent de PThU ook haar beperkingen en kan zij niet alles. Kortom, de markt van vraag en aanbod is een lastige. Vanuit de PThU is daarom gezegd: we zullen een zekere mate van voorspelbaar-

heid moeten hebben, dus cursussen een aantal jaren achter elkaar moeten laten terugkeren, én een zekere mate van vernieuwing, door elk jaar ook nieuwe cursussen te programmeren. Verder moeten we vroeger onze planning bekend maken. Bovendien moeten we ogen en oren openhouden voor wat de predikanten nu nodig hebben, maar ook nuchter zijn, want wat wij niet kunnen bieden moet men elders zien te halen in het resterende tweederde deel van de PE.

Het is, tot slot, heel interessant om in de gaten te houden wat deze PE met de predikanten op termijn gaat doen. Ik denk niet zozeer aan individuele personen. Er zullen altijd wel mensen zijn die direct virtuoos met de nieuwe situatie omgaan, terwijl anderen er permanent moeite mee blijven houden en soms zullen willen vluchten. Ik ben echter benieuwd of deze professionaliseringsslag er inderdaad aan zal kunnen bijdragen dat het *esprit de corps* zal toenemen. Zullen predikanten meer over de grenzen van hun eigen groepskleur heen kijken en elkaar ontmoeten in de cursussen? En zullen ze daardoor als vanzelf gemakkelijker omgaan met de pluraliteit die er nu eenmaal is? Of zullen de nieuwe ervaringen juist de vermoeidheid en frustratie over het onderling onbegrip versterken en daardoor de behoefte om in eigen kring te studeren vergroten, zodat je je niet steeds hoeft te verhouden tot wie op een heel ander geestelijk spoor rijden? Of zal allebei tegelijk plaatsvinden, waarbij het ambtelijk besef, dat we in één kerk voor één zaak in een nieuwe maatschappelijke situatie staan, zal groeien? Wat zal de PE dus gaan betekenen voor de bedieningsvreugde en de onderlinge ambtelijk-collegiale acceptatie? Dit is een vraag die die roept om nader onderzoek.

Conclusies

De PKN is met het organiseren van de PE in internationaal perspectief niet slechts trendvolger, maar tevens trendsetter. De drie partijen (PKN, PThU, predikanten) moeten allen soms nog wennen aan de nieuwe situatie. De PThU kan het cursusaanbod sneller publiceren, meer structuur geven aan het aanbod en goed letten op de verhouding van vragen uit de praktijk en theologische reflectie. Bovendien ligt er de zojuist geformuleerde onderzoeksvraag naar de gevolgen op langere termijn. Een internationaal perspectief is hierbij noodzakelijk. De PKN kan meer hulp bieden bij het maken en concretiseren van het scholingsplan en een houding stimuleren, die uitgaat van de vrijheid (om te studeren) en niet van de wet (om punten te scoren). De bedoelde attitude zal gebaat zijn bij een goed werkend registratiesysteem. De predikanten kunnen de ruimte die de kerk hun biedt vrijmoediger gebruiken dan ze vaak doen en het PE-format benutten om aan hun studeren vorm te geven, in plaats van het als een mal te zien waar ze zichzelf moeten inpersen. Er is meer vrijheid dan men zich soms realiseert. <

Literatuur

Heitink, G. (2001). *Biografie van de dominee*. Baarn: Ten Have.
Schön, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.

Theo (dr. T.) Witkamp is hoofd van het Seminarium en coördinator van het Postacademisch Onderwijs van de Protestantse Theologische Universiteit.
ltwitkamp@pthu.nl